

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ενότητα 5: Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

Χαρίλαος Εξερτζόγλου

Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- ▶ Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- ▶ Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- ▶ Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- ▶ Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- ▶ Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Στόχοι ενότητας

- ▶ Η ενότητα αυτή αποτελεί συνέχεια της προηγούμενης. Εδώ θα εξετάσουμε ζητήματα που αφορούν την βίωση του χρόνου και την ιστορικότητά της καθώς και πως οι αντιλήψεις για τον χρόνο επιδρούν στην δυνατότητα της ιστορικής σκέψης.

Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

Σε αυτό το σημείο πρέπει να υπογραμμιστεί ότι δεν ζούμε απλώς σε σχέση με ένα χρόνο τον οποίο μετρούμε με μεγαλύτερη ή μικρότερη ακρίβεια αλλά ότι ζούμε σε σχέση με ένα χρόνο που μας προσδιορίζει, με την έννοια της εποχής που θέτει όρια αλλά δίνει και δυνατότητες στο τι μπορούμε να σκεφθούμε και τι μπορούμε να κάνουμε.

Έχει υποστηριχθεί ότι σήμερα ζούμε στην εποχή της επιτάχυνσης του χρόνου, σε μια εποχή που ο χρόνος πυκνώνει ταχύτατα και επισυμβαίνουν αλλαγές μεγάλης κλίμακας πολύ γρήγορα. Πχ ας σκεφθούμε ότι μέχρι τον 19ο αιώνα οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν για χιλιάδες χρόνια άλογα για τη μεταφορά τους και μέσα σε λιγότερο από ένα αιώνα φθάσαμε στις υπερηχητικές ταχύτητες και το πύραυλο. Ας σκεφθούμε επίσης την επιτάχυνση που γνώρισε η γραφή με την τυπογραφία (16ος αιώ.) που συχνά πολλοί συγκρίνουν και την μεταβολή που επέφερε η χρήση του ίντερνετ.

Η σημασία της επιτάχυνσης αφορά την ταχύτητα με την οποία ο χρόνος επιβάλλεται στο χώρο καθώς οι αποστάσεις μειώνονται μέσα από την έκρηξη στις τεχνολογίες επικοινωνίας ήδη από τον 19ο αιώνα αλλά κυρίως μετά τον ΒΠΠ. Τηλέγραφος 1838, ατμόπλοιο 1820, σιδηρόδρομος 1820, τηλέφωνο 1886, αλλά και ίντερνετ, δορυφορική μετάδοση ή τεχνολογία του πολέμου. Αυτές ακριβώς οι εξελίξεις που σήμερα έχουν επιταχυνθεί ακόμη περισσότερο μέσα από τις νέες τεχνολογίες επικοινωνίας σε πραγματικό χρόνο που έπεισαν πολλούς ότι η γη είναι πλέον ένα παγκόσμιο χωρίο.

Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

- ▶ Ο χρόνος κυλά πολύ γρήγορα αλλά αυτό αφορά τη δική μας εποχή. Συχνά δεν έχουμε συναίσθηση της ταχύτητας αυτής διότι αποτελεί μέρος της καθημερινής μας εμπειρίας. Πιθανότατα αυτό σημαίνει ότι διαφορετικές εποχές βίωναν διαφορετικά το χρόνο, επομένως υπάρχει μια ιστορικότητα στην ίδια την βίωση του χρόνου.
- ▶ Ωστόσο η σχέση με το χρόνο είναι περισσότερο πολύπλοκη καθώς δεν είναι μόνο η ταχύτητά με την οποία τον προσλαμβάνουμε, αλλά συχνά και άλλες περισσότερο χαμηλές ταχύτητες που έχουν σχέση με την καθημερινότητά μας. Από την άποψη αυτή οι σχέσεις μας με το χρόνο είναι πολλαπλές. Αν και ζούμε μέσα στο χρόνο η αίσθηση που συχνά έχουμε είναι αυτή της επανάληψης που αντιστοιχεί στην καθημερινότητά μας. [διαδοχή γενεών, διαδοχή εποχών, καλλιεργειών κλπ] Η αίσθηση της συνέχειας του χρόνου , η πεποίθηση ότι ο χρόνος υπήρχε πριν από εμάς και θα υπάρχει και μετά από εμάς είναι συχνά μια πηγή ασφάλειας, σταθερότητας, διότι τοποθετούμαστε στο χρόνο όπως και τόσοι άλλοι.
- ▶ Για αυτό το λόγο ίσως είμαστε έτοιμοι να πιστέψουμε ότι η ιστορία επαναλαμβάνεται.
- ▶ Ωστόσο αυτή η αίσθηση όσο σημαντική είναι για την οργάνωση της προσωπικής μας ζωής συγκαλύπτει την άλλη διάσταση του χρόνου, την αλλαγή.

Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

Τα πράγματα δεν επαναλαμβάνονται συνεχώς αλλά μεταβάλλονται με ρυθμούς απρόβλεπτους και ακανόνιστους. Η χρονική ακολουθία δεν είναι σε θέση να εξασφαλίσει την επανάληψη γιατί ό,τι βρίσκεται μέσα στο χρόνο υπόκειται σε αλλαγή.

Οι γενεές εναλλάσσονται χρονικά αλλά διαφέρουν μεταξύ τους βιολογικά και πολιτισμικά. Διαφορές που μπορεί να οφείλονται στη διατροφή, στην κλιματική αλλαγή στις οικιστικές συνθήκες ή την εξάλειψη ασθενειών [φυματίωση, κληρονομικά μεταδιδόμενες ασθένειες] αλλά και στον τρόπο ζωής. [πχ οι αιτίες θανάτου στο παρελθόν, ασθένειες, κακή διατροφή, υποσιτισμός, σε αντίθεση με τον καρκίνο, τις καρδιοπάθειες ή το AIDS]

Ο άνθρωπος ως φυσικό ον-είδος σήμερα είναι αντικείμενο φαρμακευτικών, και ιατρικών παρεμβάσεων αλλά και προσθετικών παρεμβάσεων (τεχνητά μέλη, ρομποτική κίνηση, αισθητικές εγχειρήσεις κα) που έχουν μετακινήσει σημαντικά τα φυσικά όρια του ανθρωπίνου σώματος και έχουν μεταβάλει το βιολογικό καθεστώς.

Πολιτισμικές διαφοροποιήσεις έχουν μεταβάλλει αισθητά τον τρόπο που αντιμετωπίζουν διαφορετικές εποχές το ανθρώπινο όν στις διαφορετικές φάσεις της ζωής του, όπως η ανακάλυψη της παιδικής ηλικίας, η διαχείριση της γεροντικής ηλικίας, η αντιμετώπιση πολλών νέων ασθενειών.

Πράγματι εξακολουθούμε να καλλιεργούμε προϊόντα για τα οποία υπάρχει σπορά και συγκομιδή όπως και στο παρελθόν. Αλλά η αγροτική παραγωγή ήταν τελείως διαφορετικά την εποχή της σπάνης και της αυτοκατανάλωσης σε σχέση με τη σημερινή εποχή. Καλλιεργούμε τα ίδια προϊόντα με ό,τι καλλιεργούσαν πχ τον 18^ο αιώνα; Η εισαγωγή των μεταλλαγμένων ή άλλων επεμβάσεων στην παραγωγική διαδικασία δεν μεταβάλλει τελικά και το ίδιο προϊόν που όμως διατηρεί το ίδιο όνομα;

Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

Από την άλλη πλευρά θα πρέπει να σκεφτούμε το χρόνο και τη βίωση του και σε σχέση με την ποιότητα της αλλαγής. Έχει παρατηρηθεί ότι ο χρόνος δεν ρέει απλώς γραμμικά ούτε αναπτύσσεται ομοιόμορφα. Συχνά υπάρχουν φάσεις κατά τις οποίες ο χρόνος πυκνώνει εντυπωσιακά καθώς μέσα σε ελάχιστο διάστημα γίνονται αλλαγές μεγάλης κλίμακας που θα περίμενε κανείς να περάσει πολύ μεγαλύτερο διάστημα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της κατάστασης είναι οι επαναστατικές περιόδους όταν προκύπτουν μεγάλες μεταβολές σε εξαιρετικά σύντομο χρονικό διάστημα. Ακόμη και αν πολλές μεταβολές βρίσκονταν ήδη σε μια πορεία ολοκλήρωσης, όπως συχνά έχει επισημανθεί, επιταχύνονται από επαναστατικές εξελίξεις σε συχνά απρόβλεπτες κατευθύνσεις. Έτσι τόσο η Γαλλική Επανάσταση το 1789 όσο και η Μπολσεβίκικη Επανάσταση το 1917 επέφεραν μεγάλες αλλαγές σε εξαιρετικά σύντομο διάστημα.

Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις κατά τις οποίες η σύρρευση πολλών δυναμικών οδηγούν σε τρομακτικές μεταβολές χωρίς αυτές να είναι απαραίτητα σχεδιασμένες ή αποδεκτές. Αυτό είναι η περίπτωση του Α παγκοσμίου Πολέμου και των τεκτονικών αλλαγών που επέφερε στην Γηραιά Ήπειρο.

Επομένως υπάρχουν διαφορετικές ποιότητες χρόνου και χρονικότητας, ας τα ονομάσουμε καθεστώς χρονικότητας, που μας επιβάλλουν να απομακρυνθούμε από μια συμβατική γραμμική και ομαλή σύλληψη της χρονικότητας που κινείται ομοιόμορφα πάνω σε ένα χρονικό άξονα.

Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

- ▶ Η βίωση του ιστορικού χρόνου στην νεωτερικότητα
- ▶ Έχει υποστηριχτεί ότι η βίωση του χρόνου από μια εποχή και μετά μεταβάλλεται σε σχέση με την αλλαγή του ορίζοντα προσδοκιών για το μέλλον. **Δηλαδή πρόκειται για το χρονικό σημείο όπου ο ορίζοντας των προσδοκιών διαφορίζεται από τον ορίζοντα της εμπειρίας.** Προϋποθέτει δηλαδή μια συγκεκριμένη αντίληψη για τη σχέση ανάμεσα στο παρελθόν- παρόν- μέλλον που δεν υπάρχει πάντα στην ανθρώπινη ιστορία. Οι κοινωνίες μέχρι και τον 18^ο αιώνα βίωναν το χρόνο κυκλικά πιστεύοντας ότι ο χρόνος επαναλαμβάνεται, και ότι το μέλλον αναμένεται να εκπληρωθεί στη βάση ενός σχεδίου που δεν είναι δουλειά των ανθρώπων να γνωρίζουν. Τότε ο ορίζοντας των προσδοκιών ήταν εξαιρετικά περιορισμένος. Το μέλλον, πίστευαν, δεν επρόκειτο να φέρει κάτι ριζικά διαφορετικό από το παρελθόν και ότι το παρόν ήταν κάτι ανάλογο του παρελθόντος, επομένως προσδοκίες ήσαν περιορισμένες. Ειδικότερα το τέλος του χρόνου στην χριστιανική εσχατολογία ήταν συνυφασμένο με την πεποίθηση περί της αναλλοίωτης φύσης του ανθρώπου από την εποχή του προπατορικού αμαρτήματος και την αντίληψη ότι η ζωή εδώ είναι δοκιμασία για τη μετέπειτα ζωή. Αυτή η αντίληψη για τον χρόνο ήταν συμβατή με την επικράτηση μιας θρησκευτικής κοσμοθεωρίας που μετρούσε το τέλος του χρόνου, μετέθετε τις προσδοκίες για το μέλλον σε μια άλλη ζωή και θεμελιωνόταν στο σχέδιο της Θείας Πρόνοιας.

Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

- Η αντίληψη αυτή άρχισε να μεταβάλλεται μόνο από τον 18^ο αιώνα όταν έγινε δυνατή η αναγνώριση του ιστορικού χρόνου, κυρίως ανάμεσα στα εγγράμματα στρώματα. Αν μέχρι τότε η καθημερινή εμπειρία και η προσδοκία ήταν περίπου ταυτόσημες από ένα σημείο και μετά άρχισαν να απομακρύνονται καθώς το μέλλον έπαυσε να θεωρείται επανάληψη του παρελθόντος και αναγνωρίζεται ως ανοικτό, χωρίς όρια και απρόβλεπτο. Οι κοινωνίες της νεωτερικότητας βίωσαν το χρόνο διαφορετικά από τη στιγμή που αποδέχτηκαν την γραμμικότητα του χρόνου και τον διαχωρισμό παρελθόντος, παρόντος μέλλοντος.
- Ότι το αύριο θα ήταν καλύτερο από το χθες εδραιώνεται όλο και περισσότερο κατά τον 19^ο αιώνα λόγω των αλλαγών που φέρνει η επιστήμη και η τεχνολογία οι οποίες μετέβαλλαν δραματικά τον ορίζοντα των προσδοκιών των ανθρώπων.
- Οι άνθρωποι μπορούν να σχεδιάσουν το μέλλον τους ως κάτι ριζικά διαφορετικό από το παρόν τους στη βάση της αναγνώρισης ότι τα πάντα μεταβάλλονται. Έτσι ενώ υπάρχει μια φυσική πορεία του χρόνου που μας προσδιορίζει εμείς μπορούμε με τη σειρά μας να επέμβουμε στο νόημα και την οργάνωση του χρόνου με τις δικές μας επιλογές.
- Επομένως εδραιώνεται μια αντίληψη για τον χρόνο σύμφωνα με την οποία το παρόν, παρελθόν και μέλλον διαχωρίζονται ρητά μεταξύ τους.

Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

- ▶ Η αντίληψη του χρόνου και η έρευνα για το ιστορικό παρελθόν
- ▶ Η αντίληψη ότι οι βαθμίδες του χρόνου διακρίνονται μεταξύ τους είχε σημαντικές συνέπειες για την δυνατότητα διαμόρφωσης μια νέας ιστορικής σκέψης. Στο βαθμό που αναγνωρίστηκε ότι το παρελθόν ήταν διαφορετικό από το εκάστοτε παρόν-μέλλον τότε δεν θα μπορούσε να είναι ενιαίο. Αυτή είναι μια βασική προϋπόθεση για την νέα προσέγγιση του παρελθόντος το οποίο πλέον μπορεί να ταξινομηθεί σε διαφορετικές φάσεις, να χρονολογηθεί, να αποκτήσει μια συνοχή εκ των υστέρων από τη σκοπιά του παρόντος που το διερευνά ως ιστορικά διαφορετικό. Έτσι ο ιστορικός χρόνος εξορθολογίζεται, νοηματοδοτείται με βάση μεταγενέστερα κριτήρια, χωρίζεται σε περιόδους που έχουν τα δικά τους μοναδικά γνωρίσματα και είναι μη επαναλαμβανόμενες. Οι εποχές αυτές είναι εξέλιξη η μια της άλλης αλλά όχι επανάληψή της.
- ▶ Αυτό είχε ιδιαίτερη σημασία και για το πως οι άνθρωποι σκέφτονταν για το παρελθόν και κατά συνέπεια για την ιστορία. Η δυνατότητα εμφάνισης της ιστορίας προϋποθέτει τον πλήρη διαχωρισμό παρόντος- παρελθόντος-μέλλοντος, επομένως την πλήρη διάκριση του παρελθόντος ως «κάτι που πέρασε οριστικά» και μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο έρευνας.

Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

- Αυτή ακριβώς η συνθήκη αναγνώρισης του ιστορικού χρόνου ως διαιρεμένου σε διακριτές περιόδους είναι η βάση για την νεώτερη περιοδολόγηση της ιστορίας. Αναφέρομαι για παράδειγμα στην διαίρεση της ιστορίας με βάση το σχήμα Αρχαιότητα, Μέσοι Χρόνοι, Νεώτερη εποχή αλλά και σε επιμέρους διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό αυτών των περιόδων που εισήχθησαν αργότερα όπως η Ύστερη Αρχαιότητα, ο Πρώιμος Μεσαίωνας ή η Πρώιμη Νεώτερη εποχή, ή η Σύγχρονη εποχή.
- Οι χρονικές αυτές περίοδοι χαρακτηρίστηκαν έτσι εκ των υστέρων. Η Αρχαιότητα δεν ήταν σε θέση από μόνη της να γνωρίζει ότι θα αποτελούσε την αφετηρία του σχήματος αυτού, δεν είχε καν συνείδηση της «Αρχαιότητάς» της. Η θέση αυτή της αποδόθηκε κυρίως τον 16^ο αιώνα όταν οι λόγιοι της εποχής εκείνης την αναγόρευσαν σε απόλυτο κριτήριο αισθητικής και επιστημονικής ωριμότητας. Την ίδια ακριβώς περίοδο εδραιώθηκε ο Μεσαίωνας ως μια σκοτεινή εποχή επιστροφής στην βαρβαρότητα από την Αναγέννηση που θεώρησε ότι τον αντικατέστησε ως περίοδος φωτισμού και αναβίωσης της Αρχαιότητας. Αργότερα, κατά τον 17^ο και τον 18^ο αιώνα κυρίως στο πλαίσιο της διαμάχης «Αρχαίων και Νέων» και της όλο και περισσότερο εδραιούμενης πεποίθησης ότι η μίμηση των Αρχαίων δεν ήταν από μόνη της αρκετή για να φθάσει κανείς στην αλήθεια- μια πεποίθηση που είχε θεμελιωθεί πάνω στις επιστημονικές ανακαλύψεις στη αστρονομία και τη φυσική [Νεύτων *Principia* 1687] του 17^{ου} αιώνα που έδειξε ότι η γη δεν είναι το κέντρο του κόσμου- αναγνωρίστηκε ότι η Αρχαιότητα ολοκληρώθηκε και ότι η νεώτερη εποχή έχει τα δικά της αιτήματα και την δική της ξεχωριστή υπόσταση.

Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

- Κατά τον 19^ο αιώνα πολλές εξελίξεις στον χώρο της επιστήμης και τα νέα παραδείγματα ενίσχυσαν σημαντικά της εμπιστοσύνη της δυτικής νεωτερικότητας στον εαυτό της σε σχέση με μια σειρά κριτήρια που η ίδια έθεσε ως κριτήρια πολιτισμού και ιστορικής ωριμότητας [όπως ο ορθολογισμός, η ακεραιότητα και ανεξαρτησία του υποκειμένου και η πίστη στην επιστήμη]. Με αυτόν τον τρόπο η δυτική νεωτερικότητα δεν διαφοροποίησε μόνο τον εαυτό της από τις μη δυτικές κοινωνίες αλλά ταυτόχρονα επινόησε και το δικό της παρελθόν ως «παραδοσιακό» και κατά βάση άξιο εγκατάλειψης.
- Επομένως η βίωση του ιστορικού χρόνου, η πεποίθηση ότι το μέλλον θα είναι διαφορετικό από το παρόν επέτρεψε την ανάγνωση του παρελθόντος με άλλο μάτι. Δηλαδή το εκάστοτε παρόν μετά τον 18^ο αιώνα επαναξιολογεί το παρελθόν στη βάση της πεποίθησης της ριζικής διαφοράς με αυτό.
- Αυτό δημιούργησε τις προϋποθέσεις της ιστορικής έρευνας χωρίς να συνεπάγεται μια προβληματοποίηση της έννοιας του ιστορικού χρόνου. Για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, τουλάχιστον μέχρι τα μέσα του 20^ο αιώνα η αντίληψη που υπήρχε στους ιστορικούς ήταν ότι ο ιστορικός χρόνος κινείται ομαλά και γραμμικά και η μια περίοδος διαδέχεται την άλλη. Η ιστορική αφήγηση δηλαδή θεμελιωνόταν σε μια σύλληψη του χρόνου που ήταν γραμμικός και ενιαίος. Αυτό θα αλλάξει κατά την επόμενη περίοδο, κυρίως υπό την επίδραση της σχολής των Annales.

Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

- Ο 20^{ος} αιώνας θα φέρει στο **προσκήνιο της έννοια της τομής**, δηλαδή της διακοπής αυτής της κανονικής ακολουθίας με τρόπο που η συνέχεια των πραγμάτων να μην μπορεί να αναχθεί σε αυτά που προηγήθηκαν. Η έννοια της τομής του ιστορικού χρόνου επέτρεψε στους ιστορικούς να σκεφτούν διαφορετικά το παρελθόν αναζητώντας τομείς και ρήξεις αντί της συνέχειας.
- Ωστόσο δεν θα μπορούσαμε να ολοκληρώσουμε αυτήν την ενότητα χωρίς αναφορά στην προσθήκη της σύλληψης του χρόνου του Fernand Braudel του οποίου μίλησε για την συμβίωση διαφορετικών χρονικοτήτων/ χρόνων που έχουν διαφορετική βαρύτητα στην ανθρώπινη ιστορία. Στο σχήμα αυτό ο χρόνος διακρίνεται σε τρία επίπεδα, την μακρά, την μεσαία και την μικρή διάρκεια που αντιστοιχούν σε εντελώς διαφορετικά επίπεδα καταστάσεων αλλά και περιορισμών της ανθρώπινης δράσης. Η μακρά διάρκεια αντιστοιχεί σε αυτό που ο Braudel ονόμασε «ακίνητη ιστορία» που απλώνεται σε πολλούς αιώνες και έχει σχέση με το κλίμα και την γεωγραφία. Η μεσαία διάρκεια είναι αυτή μακροχρόνια αλλά αντιστοιχεί στη ζωή οικονομικών –κοινωνικών συστημάτων ενώ η μικρή διάρκεια αντιστοιχεί στον βιωμένο χρόνο των ανθρώπων που για τον Γάλλο ιστορικό μικρή σημασία είχε.
- Η διαπίστωση ότι το παρελθόν είναι ριζικά διαφορετικό από το παρόν είναι κεφαλαιώδης διότι μας φέρνει μπροστά σε μια βασική αναγνώριση, την ιστορικότητα των πάντων, δηλαδή του ότι όλα τα πράγματα οφείλουμε να τα κατανοήσουμε μόνο στο πλαίσιο της εποχής τους, δηλαδή σε συγκεκριμένο χρόνο (αλλά και χώρο).

ΤΕΛΟΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Χαρίλαος Εξερτζόγλου
Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

